

INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA I SUŽIVOT NARODA NA BALKANU

Perišić, Danijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Zagreb School of Business / Visoka poslovna škola Zagreb s pravom javnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:180:246501>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository ZSB - Final papers Zagreb School of Business](#)

VISOKA POSLOVNA ŠKOLA ZAGREB

s pravom javnosti

Danijela Perišić

**INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA I
SUŽIVOT NARODA NA BALKANU**

(završni rad)

Zagreb, srpanj 2016.

VISOKA POSLOVNA ŠKOLA ZAGREB

s pravom javnosti

Preddiplomski stručni studij

Smjer manager komunikacija

Danijela Perišić

**INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA I
SUŽIVOT NARODA NA BALKANU**

(završni rad)

MENTOR

dr. sc. Tanja Grmuša, pred.

STUDENT

Danijela Perišić

U Zagrebu, 14. 7. 2016. godine

I Z J A V A

Izjavljujem da sam završni rad pod naslovom "Interkulturalna komunikacija i suživot naroda na Balkanu" izradila samostalno, pod nadzorom i uz stručnu pomoć mentorice dr. sc. Tanje Grmuša.

Izjavljujem i da sam suglasna da se trajno pohrani i objavi moj završni rad "Interkulturalna komunikacija i suživot naroda na Balkanu" u javno dostupnom institucijskom repozitoriju *Visoke poslovne škole Zagreb* i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14 i 60/15)

Ime i prezime studenta:

Danijela Perišić

OIB: 51959246146

(potpis studenta)

Sažetak:

Tekst razmatra međunarodne odnose, interkulturalnu komunikaciju i suživot zemalja koje su ne tako davno živjele u zajedničkoj državi. Proučava i objašnjava sukobe i situacije koje se svakodnevno događaju na balkanskom tlu, a tiču se teritorijalnog područja, vjerskog identiteta, diskriminacije nacionalnih manjina, mjestimično aktualne mržnje prisutne zbog neriješenih pitanja i jasnog priznavanja zločinačkih radnji koji nas kolektivno unazađuju i ne dopuštaju napredak prema zapadnoj civilizaciji kojoj toliko težimo. U radu se pokušava prikazati koliko kultura, običaji i način života susjednih naroda imaju utjecaja u našoj zemlji, kakvo mišljenje imamo jedni o drugima, koji su pozitivni i negativni stereotipi koji prate zemlje Zapadnog Balkana, te koje su naše sličnosti i različitosti. Stav koji se razmatra u radu je da je neophodno krenuti od pedagoških metoda, te građane ove zemlje već u najranijoj dobi učiti i odgajati u duhu multikulturalizma, obrazovanjem, informiranjem, i putovanjem lišiti ih predrasuda, i pokušati razviti interkulturalni senzibilitet, koji je temelj razvijanja interkulturalne inteligencije.

Ključne riječi: *Jugoslavija, Balkan, predrasude, stereotipi, nacionalne manjine, socijalna distanca, diskriminacija*

Abstract:

Text discusses international relations, intercultural communication and coexistence of countries that were once states belonging to single country. It examines and explains conflicts and situations that occur daily on Balkan soil, related to the territorial disputes, religious identity and discrimination of national minorities. This text attempts to show how the culture, traditions and lifestyle of neighboring nations impact on Croatia, the opinion we have of each other, which are the positive and negative stereotypes following the Western Balkan countries, and what are our similarities and differences. In the text is considered that is necessary to start from the teaching methods, and the citizens of this country educate in the spirit of multiculturalism, education, information, and travel to deprive them of prejudice, and try to develop intercultural sensitivity, which is the foundation of development intercultural intelligence

Key words: *Yugoslavia, Balkans, prejudices, stereotypes, national minorities, social distance, discrimination*

SADRŽAJ

1.	UVOD.....	1
2.	INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA, PREDRASUDE I STEREOTIPI .	3
3.	OKALJANI BALKAN.....	5
4.	UGLED HRVATSKE U SKRHANOJ OBITELJI S BALKANA.....	7
5.	BALKANIZACIJA LIJEPE NAŠE	9
5.1.	Jezična balkanizacija	10
5.1.1.	Uzastopno dadakanje	10
5.1.2.	Glagoli	11
5.1.3.	Jugoslavenski turcizmi.....	11
5.2.	Balkansko kulinarstvo	12
5.3.	Srpska i bosanska narodna glazba u Hrvatskoj	12
5.4.	Turbofolk kao sociološki fenomen	13
6.	DOJMOVI HRVATSKE O SUSJEDNIM ZEMLJAMA	15
6.1.	Odnos Hrvata i Slovenaca	16
6.1.1.	Hrvatska i Crna Gora - jadranske sestre	16
6.1.2.	Hrvatska i Makedonija.....	17
6.1.3.	Srbi o Bošnjacima, i Bošnjaci o Srbima	18
6.2.	Nacionalna i socijalna distanca triju naroda u Hrvatskoj	19
6.3.	Tri vjere na malom balkanskom tlu.....	21
7.	ALBANSKA NACIONALNA MANJINA.....	26
7.1.	Distanca između Srba i Albanaca.....	27
7.2.	Distanca između Hrvata i Albanaca	29
7.3.	Albanska krvna osveta.....	30
8.	ROMSKA NACIONALNA MANJINA U HRVATSKOJ	30
9.	KARAKTERISTIKE BALKANSKOG MENTALITETA.....	34

10.	ZAKLJUČAK.....	38
11.	POPIS LITERATURE.....	41

1. UVOD

Balkan je povijesna i geografska regija, te poluotok jugoistočne Europe. Balkanski poluotok nalazi se između Jadranskog i Crnog mora, a jedna od granica je prostor južno od linije Bugarski zaljev – ušće Drima. Iako se danas pojam "Balkan" kao jedna od geografskih regija Europe polako napušta (regija je Jugoistočna Europa), i dalje ga neku autori uzimaju kao regiju te postoji više definicija za ograničavanje, ali obično se smatra da Balkan sadrži barem dijelove Grčke, Albanije, Bugarske, Turske i država bivše Jugoslavije, s ukupnom površinom od 550.000 km² i 53 milijuna stanovnika. Regija je dobila ime po planini Balkan (Bugari i Srbi je zovu *Stara Planina*), koja ide kroz centralnu Bugarsku i prelazi u istočnu Srbiju, dok samo ime "Balkan" dolazi od turske riječi za planinu. Nekad se ta planina zvala *Haemus Mons*, što vjerojatno dolazi od tračke riječi *Saimon*, koja znači "lanac".

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, djelomično pozicionirana na Balkanu, je bila sastavljena od šest međusobno ovisnih država, s dugom povijesnom tradicijom. To su bile:

- Socijalistička republika Slovenija, najzapadnija i najsjevernija republika SFRJ-a. Glavni grad Ljubljana, a većinski narod Slovenci.
- Socijalistička republika Hrvatska, obuhvaćala je teritorij kontinentalne Hrvatske (Slavonija, Zagreb, Zagorje, Lika) i primorske Hrvatske (Dalmacija i Istra s Kvarnerom). Glavni grad Zagreb, a većinski narod Hrvati.
- Socijalistička republika Bosna i Hercegovina, glavni grad Sarajevo, a Bošnjaci, Hrvati i Srbi bila su tri ravnopravna naroda.
- Socijalistička republika Crna Gora, obuhvaćala je smanjeni teritorij crnogorske monarhijske države, a glavni grad Titograd (danas Podgorica). Bila je po površini najmanja jugoslavenska republika.
- Socijalistička republika Srbija, najveća jugoslavenska republika, ali i najmnogoljudnija, Srbi su bili većinski narod, s veoma jakim nacionalnim manjinama Mađarima i Albancima. Glavni grad je bio Beograd, ujedno i glavni grad Jugoslavije.

- Socijalistička republika Makedonija, najistočnija i najjužnija republika SFRJ-a. Glavni grad je bilo Skopje.¹

Niz vojnih i političkih događaja rezultirali su prestankom postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, odnosno stvaranjem nezavisnih država na njenom dotadašnjem teritoriju. O uzrocima raspada Jugoslavije ne postoji čvrst konsenzus, kao ni o datumima kada je taj proces započeo i završio. U formalnom smislu raspad Jugoslavije započeo je u lipnju 1991. kada su Slovenija i Hrvatska jednostrano proglasile nezavisnost, a završio u travnju 1992.. kada su Srbija i Crna Gora – preostale članice Jugoslavije proglasile novu državu pod nazivom Savezna Republika Jugoslavija.

“Proteklo je više od dvadeset godina od završetka ratnih sukoba na našim prostorima, u kojima su, na određen način, sudjelovale sve države bivše Jugoslavije, stoga je veoma važno ispitati kakve su posljedice ostavile raspad Jugoslavije, rat u BiH, te Domovinski rat u Hrvatskoj na međusobna (međunarodna) mišljenja, odnosno kakve predrasude i stereotipi prate Hrvate i njihove susjede, te kakva je interkulturalna komunikacija bivših jugoslovenskih zemalja danas.“²

¹ Usp. sa https://hr.wikipedia.org/wiki/Socijalisti%C4%8Dka_Federativna_Republika_Jugoslavija, pristupljeno 18. 6. 2016.

² Skoko, Božo: *Imidž Bosne i Hercegovine i njezinih građana u Hrvatskoj i Srbiji*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo 2012., str. 24

Slika 1. Karta zemalja bivše Jugoslavije

Izvor: bportal.ba, <http://bportal.ba/zaduzenost-bratstva-i-jedinstva-drzave-bivse-jugoslavije-duzne-130-milijardi-eura/>, 24. 6. 2016.

2. INTERKULTURALNA KOMUNIKACIJA, PREDRASUDE I STEREOTIPI

“Interkulturalna komunikacija odnosi se na uspostavljanje interakcije i komunikacije s osobama iz drugih kultura. Međusobna povezanost između kulture i komunikacije veoma je bitna za shvaćanje interkulturalne komunikacije. Naime, jednu od presudnih uloga u učenju komunikacijskih vještina ima upravo kultura. Ljudi vide svoj svijet kroz kategorije, koncepte i oznake koje su proizvod njihove kulture. Načini na koje komuniciramo, komunikacijske situacije, jezik i jezični stilovi koje upotrebljavamo, te neverbalno ponašanje, prvenstveno su

produkt naše kulture. Ukoliko se kulture međusobno razlikuju, komunikacija i ponašanje svakog pojedinca će se razlikovati. Interkulturalnu komunikaciju možemo najbolje shvatiti kao kulturnu različitost u percepciji društvenih događaja oko nas. Da bismo razumjeli svijet drugih i njihovo djelovanje, trebamo pokušati shvatiti njihove percepcijske okvire i smjernice, shvatiti kako oni vide svijet.“³

U interkulturalnoj komunikaciji, naglasak nije na kulturnim karakteristikama pojedinca, već u komunikacijskom procesu koji se odvija između sudionika različitog kulturnog podrijetla, koji međusobno dolaze u posredan ili neposredan kontakt. Stoga, biti interkulturalno komunikacijski kompetentan znači biti sposoban približno shvatiti misli druge osobe, bez obzira slagali se ili ne s njenim načinom razmišljanja

Predrasude i stereotipi stvaraju brojne konflikte u komunikaciji. Stereotipi se odnose na uvriježene načine razmišljanja o određenim pojavama ili ljudima. Stereotip je pozitivna ili negativna procjena članova grupe ili njihovih uočenih obilježja. Stereotipi su često negativna vjerovanja koja se mogu i moraju promijeniti putem obrazovanja. Primjerice, kulturalni stereotipi standardizirane su slike koje sadrže posebno značenje zajedničko članovima neke određene grupe ljudi. Stereotipi često nisu u skladu s objektivnim stanjem stvari što dovodi do nesporazuma ili jednostavno problema u komunikaciji. Što se tiče predrasuda, stvar je gotovo ista. Predrasude su temeljene na društveno prihvaćenim stereotipima koji su, kako smoprethodno naveli, često negativni. Postoje brojni oblici predrasuda kao što su rasizam, antisemitizam, religijska netolerancija, političke i nacionalne predrasude, predrasude vezane za seksualnu orijentaciju itd. Predrasude i stereotipi, kao otežavajuće okolnosti kod interkulturalnog komuniciranja, javljaju se kod ljudi koji su skloni generaliziranju. Često negativno mišljenje o drugima, sadrži pozitivno mišljenje o sebi.

³ Kumbier, Dagmar; Schulz von Thul, Friedemann: *Interkulturalna komunikacija: metode, modeli, primjeri*, Erudita, Zagreb 2009., str. 30

3. OKALJANI BALKAN

Godinama unazad u medijima, književnosti, znanosti, politici i našim privatnim razgovorima zastupljeni su stereotipi i predrasude o Balkanu kao području trajne nestabilnosti. Narodi bivše države sjede na užarenom stolcu, i pitanje je vremena kada će opet eskalirati ratni sukob. Plasira se kako je na ovim prostorima ukorijenjena vječna mržnja, i upravo zbog toga su međunarodni sukobi s ovih prostora neminovni u budućnosti. Zbog takvih razmišljanja i kolektivnih stavova Balkan se doživljava kao nesigurnu, nazadnu i vandalsku regiju gdje je nemoguće održati mir. Točnije, od 19. stoljeća, kada su se Srbi pobunili protiv Osmanskog Carstva, balkansku regiju prate zlokobne slike i povijesno začaran prostor. Ono što je najviše potpomoglo da naše prostore krasi takvi epiteti svakako je posljednji rat, uzrok prevladavanja slika o nasilju, neizbježnosti sukoba i duboke iskvarenosti svih ovdašnjih naroda. Ta bi nas iskvarenost mogla koštati potpunog prihvatanja zapadnjačkih načela, demokracije, tolerancije i općenitog civilizacijskog napretka, te ćemo uvijek na neki način biti podčinjeni i povjereni nekom stranom, jačem, naprednijem, i moćnijem na brigu.

U golemoj literaturi koju su o ratu u bivšoj Jugoslaviji napisali inozemni političari, ratni reporteri, obični vojnici nalazimo jednako golem raspon različitih metafora, stereotipa i interpretacija kojima se potvrđuje postojanje gotovo nadnaravna, povijesna usuda na ovim prostorima.

“I ovdašnji su mediji, političari, znanstvenici, umjetnici i ostala intelektualna elita pridonijeli stvaranju neiskorjenjive “balkanske mržnje”, proizveli slike o Balkanu kao najzaostalijoj europskoj regiji, što potvrđuju i tzv. *mikrobalkanizmi* vidljivi u tendencijama svakog ovdašnjeg naroda da svoga susjeda promatra kao neprijatelja (Slovenci Hrvate, Hrvati Srbe, Srbi Bošnjake i Albance...). Balkan je tako predstavljen kao predvorje barbarskog Istoka, a granica se pomiče sve istočnije, ovisno o nacionalnom kontekstu iz kojega promatramo. Čitava konstrukcija o Balkanu (i Jugoistočnoj Europi), ovdašnjem prostoru, vođama, narodima i vjerama izaziva kod dobrog dijela stanovnika osjećaj da živimo u nekom sivilu i beznadu iz kojega ne možemo, a i ne želimo pobjeći.”⁴

Slika 2. Slikoviti prikaz predrasuda na Balkanu

Izvor: Nezavisne novine, <http://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Upoznajte-balkanske-predrasude-Hrvati-ratoborni-Srbi-agresivni-Bosnjaci-konzervativni/146127>, 24. 6. 2016.

⁴ Luketić, Katarina: Dekontaminacija Balkana, *Zarez*, Vol. 8, No. 178, 2006., str. 27-29., <http://www.zarez.hr/system/issue/pdf/178/178.pdf>, pristupljeno 18. 6. 2016.

4. UGLED HRVATSKE U SKRHANOJ OBITELJI S BALKANA

Iako je teza o drevnoj etničkoj mržnji među narodima bivše Jugoslavije vrlo popularna, poglavito nakon posljednjeg krvavog rata, mnoga starija istraživanja pokazuju kako je ta teza prilično pojednostavljena i neutemeljena. Politolozi tvrde kako bi ozbiljni povjesničari vrlo teško mogli naći dovoljno dokaza za tu tezu, čak i kada se radi samo o Hrvatima i Srbima, a kamoli ostalim parovima jugoslavenskih naroda. Istraživanje Dragomira Pantića među radničkom populacijom iz 1987. govori kako je najveća socijalna distanca bila prema Albancima. Od ostalih naroda Slovenci su pokazivali najveću distancu prema drugima, posebno muslimanima. U svim ostalim slučajevima (čak i Slovencima u odnosu na druge narode) više od polovice ispitanika izjavilo je kako ne bi imali nikakav problem vjenčati se osobom druge vjere ili nacionalnosti.⁵

Najznačajniji takav stav bio je kod Hrvata i Srba. 72% Hrvata izjavilo je da im ne bi bio nikakav problem oženiti Srpkinju, a 74% Srba ne bi imali nikakav problem oženiti Hrvaticu.⁶

Veliko istraživanje Bože Skoke, profesora na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, pokazalo je koji se to stereotipi, pogotovo nakon završetka posljednjeg rata, vežu uz Hrvate i njihove susjede, te je tražio i odgovore na pitanja jesu li Hrvati u očima susjeda regionalni lider, kulturni i napredan narod ili ih se doživljava kao lošije i slabije od sebe te koliko su se međusobni stereotipi promijenili od onih prijeratnih, pa i povijesnih. Srbi najviše smatraju kako su Hrvati nacionalisti, zatim podli, hladni i dvolični. Pozitivan je atribut što misle da su kulturni. Bošnjaci vide Hrvate kao dvoličan narod, smatraju da su podli, lukavi, nacionalisti, i neiskreni. Pozitivno mišljenje Bošnjaka je da su Hrvati kulturni. Građani Crne Gore smatraju da su Hrvati kulturni, radišni, genocidni, i ispolitizirani. Makedonci doživljavaju Hrvate kao kulturni, gostoljubivi, radišan i distanciran narod. Građani Slovenije smatraju da su Hrvati kulturni, gostoljubivi, lijeni, i ljubomorni. Po ovom istraživanju lako se

⁵ Usp. sa Skoko, Božo: *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 51-52

⁶ Usp. sa Skoko, Božo: *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 54

zaključuje kako susjedi doživljavaju Hrvate kao kulturni narod, zatim ispolitiziran, gostoljubiv, radišan, ratoboran, te distanciran.⁷

“Svi narodi, osim Slovenaca, percipiraju Hrvate kao radišan narod. Oni vjeruju (čak 29 % njih) da su Hrvati lijeni. Zanimljivo je da središnja Srbija više vjeruje da su Hrvati genocidan narod nego, primjerice, Vojvodina. Također, Vojvođani, za razliku od središnje Srbije, u većem postotku doživljavaju Hrvate kao kulturni narod, i smatraju da su manje distancirani nego što to misle građani u Beogradu. Zanimljivo je kako se Hrvatima epitet kulturnog naroda pripisuje već desetljećima, i ratna događanja nisu utjecala na taj stereotip. Nijedan od susjednih naroda Hrvate ne smatra miroljubivima.”⁸

Kada govorimo o imidžu Hrvatske u susjednim državama, on je, s jedne strane, skup posljedica koje nam je ostavio rat, a s druge strane života kroz proteklih 70 godina. Izvještavanje medija u zadnjih dvadeset godina, kako onih u susjednim državama, tako i hrvatskih medija jer se oni dosta prate u regiji značajno su doprinijeli stvaranju imidža Hrvatske.. Imidž Hrvatske je, prema istraživanjima provedenim u posljednje vrijeme, daleko pozitivniji nego što to smatraju i analitičari i građani. Najpozitivniji je u Makedoniji a, očekivano, najnegativniji u Srbiji s kojom je Hrvatska bila u ratu. Međutim, iako je na prvom mjestu asocijacija na ratna zbivanja, već na drugom se ističu njene ljepote, gospodarska razvijenost, dobre ceste, kulturna baština itd.

“U današnjoj se Hrvatskoj vrlo često govori o Balkanu s mnogo predrasuda. U Hrvatskoj se govori o Balkanu kada se govori o javnom, medijskom, kulturnom diskursu ili svakodnevicu. Međutim, postoji taj neki dio gdje se i Balkan pozitivno percipira, također iz stereotipa, pa se možda to „balkansko“ u krugu neofolka ili turbofolka predstavlja kao nešto ludo, otkačeno i suprotno Europi. Samo u tom krugu to je pozitivno. Kada je riječ o bilo kakvoj usporedbi govora vezanih za politiku i kulturu u Hrvatskoj, Balkan je, uglavnom, negativno viđen pojam i prepun negativnih stereotipa i raznih demonskih viđenja koja su

⁷ Usp. sa Skoko, Božo: *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 42-52

⁸ Petrović, Nebojša: Međusobni stereotipi Hrvata, Bošnjaka i Srba u svjetlu dvofaktorske teorije predrasuda, *Sociologija*, Vol. 45, No. 1, 2004., str. 15-22, preuzeto s <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ISSID%26and%262442&page=1&sort=8&stype=0&backurl=%2Fissue.aspx%3Fissue%3D2442>, 18. 6. 2016.

karakteristična i za Zapad kada se govori o Balkanu. Do devedesetih godina, zapravo sa nastupanjem nacionalističke ideologije i sa tim cijelim konstruiranjem nekog novog nacionalnog hrvatskog identiteta, Balkan je postao jedna od glavnih okosnica oko koje se konstruira taj identitet, pa je sve ono kako je Hrvatska htjela sebe percipirati bilo upravo suprotno od tog Balkana. Balkan se poistovjećivao u potpunosti sa Srbijom, sa bivšom Jugoslavijom, nečim demonskim što je karakteristično za neku prošlost i od čega se, zapravo, Hrvatska želi odvojiti. Isključivo negativno viđenje Balkana karakteristično je i za Hrvatsku danas. Današnje elite, koje, možda, i ne pripadaju više tadašnjoj politici ili ne zastupaju takav vid kulture, itekako su prihvatile takav koncept identiteta, u podlozi kojeg stoji upravo ta dualnost - Balkan i Europa, pa je onda Hrvatska i Europa sve ono pozitivno, dakle civilizacija u odnosu na neko balkansko barbarstvo. To su neke metafore dugog trajanja. Hrvatski identitet i danas se doživljava kao identitet koji je različit i suprotan od svega balkanskog, a to balkansko se onda percipira kao divljačko, barbarsko, negativno, zaostalo, primitivno u svakom smislu.⁹

5. BALKANIZACIJA LIJEPE NAŠE

Sve do 1. svjetskog rata, Hrvatska je po općoj kulturi, jeziku i javnom mentalitetu uglavnom bila srednjoeuropsko-mediteranska zemlja, jer je kroz veći dio svoje povijesti od srednjeg vijeka do 19. stoljeća bila pod vlašću zemalja sa zapadnjačkom kulturom i u duhovnoj sferi katoličkog kršćanstva. Kulturna dekroatizacija proces je kulturnog „zagađivanja“ u jeziku, glazbi, kulinarstvu, modnom izričaju itd.¹⁰

Hrvatska je uvjerena kako je balkanizacija prvotno krenula nakon 1. Svjetskog rata u Jugoslaviji, i nakon 1990-ih, odnosno završetka posljednjeg rata. Najveći povod balkanizacije je, svakako, bio pritisak jugoslavista skloni centraliziranom i jedinstvenom vlašću, izjednačavanju južnoslavenske kulture, te velika želja da se ujedini javni mentalitet širom zemlje i stvori zajednički balkanski životni stil.

⁹ Luketić, Katarina: Dekontaminacija Balkana, *Zarez*, Vol. 8, No. 178, 2006., str. 27-29., <http://www.zarez.hr/system/issue/pdf/178/178.pdf>, pristupljeno 18. 6. 2016.

¹⁰ Usp. sa http://hr.metapedia.org/wiki/Balkanizacija_Hrvatske, pristupljeno 18. 6. 2016.

Drugi je veliki povod završetak Domovinskog rata 1990-ih godina, kada se u Hrvatsku doselio izuzetno veliki broj katoličkih izbjeglica iz Bosne, Kosova, i Vojvodine, školovani i odgajani u ozračju balkanizirane kulture, koju su masovno donijeli u Hrvatsku. Glavni oblici balkanske dekroatizacije u Hrvatskoj se očituju kroz skrnavljenje javnog jezika (dadakanje i turcizmi), širenje balkansko-istočnih jela, „nametanje“ balkanske istočne pop-kulture (turbo-folk glazba, glazbena produkcija upitne kvalitete). Novije doseljenike u Hrvatskoj domaći starosjedioci većinom nazivaju *Balkancima*.

5.1. Jezična balkanizacija

Dekroatizacija javnog jezika ima mnogo karakteristika naknadnog ulaska u tzv. Balkanski jezični krug. To je krug međupovezanosti raznih balkanskih jezika kroz slični jezični stil, nastao još u vrijeme Otomanskog carstva.

5.1.1. Uzastopno dadakanje

Proces izostanka infinitiva, stoljećima prisutnog u klasičnom, izvornom hrvatskom jeziku po ugledu na većinu zapadnih jezika. Umjesto infinitiva, u istočnijim zemljama dominiraju opisne konjuktivne konstrukcije *da + prezent*. Tako istočni doseljenici vrlo često rabe veznik 'da' (umjesto *kako* ili *što*) u složenim zavisnim rečenicama koje inače u klasičnom standardnom hrvatskom jeziku izgledaju drugačije.

Primjer:

1. Idem da se vidim s prijateljicom. (Idem se vidjeti s prijateljicom.)
2. Moram da napišem pismo. (Moram napisati pismo.)

5.1.2. Glagoli

U standardnom hrvatskom jeziku glagoli su oduvijek bili povratni, a u balkaniziranom obliku postaju nepovratni, tako u hrvatskom tipični neprijelazni glagoli balkanizacijom postaju prijelazni.

Primjer: 1. Odmaram. (Odmaram se.)

2. Šetam psa. (Šetam sa psom.)

5.1.3. Jugoslavenski turcizmi

U najvećem dijelu Hrvatske jugoslavenski su turcizmi većinom bili nepoznati do 1. Svjetskog rata, i rabili su se samo u lokalnim pučkim govorima pojasa uz Bosnu (Imotski-Pounje-Županja), i dotada su se u hrvatskoj javnosti smatrali nekulturnim i provincijalističkim izražavanjem. Dapače, u javnom i kultiviranom govoru i pisanju, osobito po hrvatskim gradovima prije Jugoslavije, uglavnom nije bilo turcizama.

Primjeri novijih jugo-turcizama:

1. balvan (trupac)
2. ćošak (ugao)
3. džabe (mukte)
4. krevet (postelja)
5. dućan (prodavaona)
6. ortak (suradnik)
7. veresija (zajam)
8. zanatlija (obrtnik)¹¹

¹¹ Usp. sa http://hr.metapedia.org/wiki/Balkanizacija_Hrvatske, pristupljeno 18. 6. 2016.

5.2. Balkansko kulinarstvo

Danas postoji niz specijaliteta koje potpisuje hrvatska nacionalna kuhinja, iako su do 1. svjetskog rata uglavnom bili nepoznati. Svima poznati ćevapi nalaze se na svakom uglu ulica grada Zagreba, a od prije 10-ak godina i kebab (okomito postavljen ražanj za meso koji se okreće). Već 1960-ih istočnobalkanska gastronomska ponuda počela se širiti dolaskom Bosanaca i Albanaca, a još više se povećala slijevanjem pridošlica tijekom i nakon posljednjeg rata. Istočnobalkanska jela poznata su po svom oštrom, ljutom i masnom okusu; ćevapi, sudžuk, pljeskavica... Zatim variva poput ćufti, đuveča, satarasa, razne đakonije kao što su burek, baklava i slični slatkomasni kolači, mliječni proizvodi, npr., kajmak itd.. Za njihovu prodaju se unazad dvadesetak godina u Hrvatskoj otvorilo niz pogona i restorana za proizvodnju ćevapa, bureka, kebaba...

5.3. Srpska i bosanska narodna glazba u Hrvatskoj

Hrvatska popularna glazba današnjice prigrlila je sve elemente glazbe lakih nota, tzv. srpske turbo-folk glazbe. Pisati o hrvatskoj zabavnoj glazbi danas, a ne spomenuti takozvane narodnjake postalo je gotovo nemoguće, a broj narodnjačkih klubova u Hrvatskoj rapidno raste.

Narodnjaci su u Hrvatskoj doživjeli toliku popularnost, da njihovu silinu i jačinu ulaska nisu mogli spriječiti domaći javni, a ni privatni mediji koji ih ne žele reklamirati na bilo koji način, ili im pridavati na značaju prvenstveno zbog zemlje porijekla, zatim upitnoj i nekvalitetnoj umjetničkoj podlozi, te vulgarnog i neukusnog vizualnog izričaja. Pjevači narodne glazbe, i općenito glazbenici, do ušiju slušatelja dolaze preko društvenih mreža, i internetskih glazbenih kanala, stoga više ne postoji potreba za nosačima zvuka, pa čak ni distribucije istih na crnom tržištu, jer u sekundi vremena informacija (pjesma) dopiše do publike. Lako je i potpuno besplatno „skidati“ pjesme s glazbenih stranica, a pritom se, koliko je poznato, nitko od izvođača ne buni.

Turbofolk očito treba promotriti kroz dvije prizme; glazbenu i društvenu. Turbofolk je glazbeni stil nastao na prostorima Srbije, kasnih osamdesetih godina. Riječ je o hibridu

srpske narodne glazbe pomiješane s utjecajima romske, bosanske, bugarske, turske i grčke narodne glazbe. To nije prava srpska narodna glazba, već novokomponirana glazba koja u sebi sadrži kombinaciju svih navedenih utjecaja. Turbofolk se igra i sa zapadnjačkim stilovima, pa se u pjesmama može prepoznati *funk, rhythm and blues, dance, techno, soul, hip hop...* Turbofolk zapravo koketira sa svim mogućim žanrovima i izričajima, a opet je vrlo prepoznatljiv. Glazbena struktura vrlo je jednostavna, koristi lako pamtljivu melodiju, oko koje se vrti cijela pjesma. U aranžmanu se može čuti doista sve, od harmonike do elektroničkih zvukova. Turbofolk ujedinjuje sve u rezultat koji je jednostavan, ali ritamski vrlo eksplozivan, pa je samim tim vrlo lagan za pamćenje i konzumiranje.

5.4. Turbofolk kao sociološki fenomen

Pojam se počeo koristiti u osamdesetim godinama 20. stoljeća, a objašnjava se kao stanje svijesti u kojem se svaka niska strast čovjeka, svaka psihološka i estetska krajnost može nazvati - turbofolk. Turbofolk ne obogaćuje čovjeka, vodi na više razine svijesti, on je tu da zadovolji najniže ljudske porive. Turbofolku je glazba zapravo samo zvučna kulisa konteksta u kojem turbofolk egzistira. Upravo, taj je kontekst ono što ljude očito privlači njegovoj glazbi, jer je upitno koliko bi sama glazba bez toga konteksta bila privlačna slušateljima. To je kontekst u kojem je čovjek odvojen od ustaljenih društvenih načela, zakona, moralnih barijera, u kojem se sve zaboravlja, i možete se ponašati potpuno slobodno. U takvoj atmosferi se pleše po stolovima, prolijevaju se pića na sve strane, razbijaju se čaše, a nije rijetkost i posezanje za oružjem. Takve razuzdane zabave pojavljuju se u medijima zbog češćih obračuna u i oko narodnjačkih klubova. Sve je to dio folklora turbofolka, glavno obilježje, i prepoznatljiva karakteristika u javnosti.

“Za razliku od srpskih i bosanskih medija, koji reklamiraju i medijski prate i tretiraju hrvatske izvođače jednako kao svoje, za hrvatske medije se to ne bi moglo reći. Mjerodavni urednici HRT-a brinu o tome da u program ne ulazi glazba ispod odgovarajuće razine kvalitete, odnosno kvalitete koja se očekuje u javnom radiju i televiziji.”¹²

¹² Pavlovsky, Gotthardi Aleksej: *Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj*, Ljevak, Zagreb 2014. str. 122

Ipak, ovakva vrsta glazbe ima veliki potencijal promijeniti hrvatsku glazbu. Najpoznatiji i najslušaniji hrvatski pjevači prilagođavaju se zakonima tržišta, gdje je unosnije proizvoditi glazbu koja se može prodati na tržištu od 25 milijuna ljudi, nego na onom od četiri i pol milijuna. Bitno je spomenuti da se narodna glazba doselila i udomaćila u samom središtu Zagreba, i tako postala nešto što ne egzistira samo na periferiji, i manjim provincijskim mjestima, već doživljava vrhunac u epicentru Hrvatske. Sukladno toj pojavi može se zaključiti da je turbofolk pokret paradigma cijelog hrvatskog društva, prikaz moralnih i estetskih devijacija, jer nije prisilno nametnut, već općeprihvaćen i prigrljen kroz godine od završetka posljednjeg rata, i početka demokratske Hrvatske.

Slika 3. *Fahreta Živojinović – Lepa Brena, najpoznatija jugoslavenska i srpska narodna pjevačica*

Izvori: ipazin.net, <http://www.ipazin.net/lepa-brena-dolazi-u-istru/>, 24. 6. 2016.

Slika 4. Severina Vučković, najpoznatija i najpopularnija hrvatska pjevačica, protagonistica hrvatskog turbo-folka

Izvor: dnevne novine 24 sata, <http://budiin.24sata.hr/moda-stil/severina-postala-zastitno-lice-narukvica-brainstorm-by-mm-4472>, 24. 6. 2016.

6. DOJMOVI HRVATSKE O SUSJEDNIM ZEMLJAMA

Devedeste godine 20. stoljeća obilježili su ogorčeni međuetnički sukobi Hrvata, Srba i Bošnjaka. Prva je polovina devedestih čak bila praćena i oružanim sukobima, zbog čega se tada stvorila velika mržnja, a danas održalo nepovjerenje praćeno mnogim predrasudama prema susjednim zemljama. Prije početka oružanih sukoba započeo je ubrzan proces kategorizacije i nacionalnog odvajanja tri južnoslavenska naroda, koji imaju neke različitosti (religijska pripadnost), ali i niz zajedničkih odlika. Te tri grupe dijele zajednički jezik i kulturu zbog čega bi se mogli definirati kao jedna nacija, ali razlike u vjeroispovijesti i povijesna iskustva preuveličana su kako bi ih definirala kao odvojene nacije, međusobno sukobljene u konfliktu koji je trajao godinama.

Prema istraživanju beogradskog Filozofskog fakulteta o međusobnim stereotipima Hrvata, Bošnjaka i Srba, te istraživanja dr. Bože Skoke sa fakulteta političkih znanosti u Zagrebu zaključuje se kako hrvatski ispitanici doživljavaju Srbe kao ratoboran narod, nacionalistički nastrojen, agresivan i rodoljuban. Nitko od ispitanika nije doživio Srbe kao miroljubive, pedantne, vrijedne, skromne ili osjećajne. Naprotiv, na prvo mjestu Hrvati su

stavili rodoljubnost, zatim okrutnost. Hrvatski ispitanici uglavnom vide Bošnjake kao religiozan narod, okrenut tradicionalnim vrijednostima. Bošnjaci su konzervativni, ali i vrlo gostoljubivi, duhovit i veseo narod. Hrvati imaju mnogo manje negativnih stereotipa prema Bošnjacima, u odnosu na Srbe, i ne doživljavaju ih kao pohlepan, osvajački, fašizoidan i osvajački narod.¹³

6.1. Odnos Hrvata i Slovenaca

Hrvati i Slovenci nikada nisu bili u ratnom sukobu, sve zemlje bivše Jugoslavije smatraju ih najnaprednijima i najrazvijenijim državama bivše republike, ali njihove dobrosusjedske odnose narušila je negativna diplomatska akcija, sporadični incidenti, i preokret u geopolitičkoj percepciji. Spor oko potezanja granične linije doveo je do zahlađenja odnosa, kao i dug Ljubljanske banke hrvatskim štedišama, i pitanje Nuklearne elektrane Krško.¹⁴

Prema istraživanju dr. sc. Bože Skoke čak 58 % Slovenaca vjeruje da Hrvatska pripada Balkanu, najmanje među svim državama bivše republike doživljavaju Hrvatsku srednjoeuropskom zemljom. Zapadni Položaj Slovenije u odnosu na južni položaj Hrvatske daje im za pravo percipirati je kao balkansku zemlju, sa svim ostalim negativnim asocijacijama. Više od 30 % Slovenaca smatra da je za ratna zbivanja devedesetih godina kriva isključivo Srbija i politička ideologija Slobodana Miloševića.¹⁵

6.1.1. Hrvatska i Crna Gora - jadranske sestre

Odnos Hrvatske i Crne Gore bio je itekako narušen u ratnim vremenima, ali u novije vrijeme doživljava preporod. Za razliku od hrvatsko-slovenskih odnosa, u ovom je primjeru itekako vidljiv pozitivan zaokret u geopolitičkoj percepciji. Hrvatska je poduprla

¹³ Usp. sa Skoko Božo, *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010. str. 84

¹⁴ Zorko, Marta: Konflikti potencijal dobrosusjedskih odnosa: slučaj Hrvatske i Slovenije, *Političke perspektive*, Vol. 2, No. 2, 2011. Str. 43-62, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=214925, 20. 6. 2016.

¹⁵ Usp. sa Skoko Božo, *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 90

osamostaljenje Crne Gore 2006., i od tada u prijateljskom tonu rješavaju otvorena državna pitanja. Spor oko Prevlake dobio je značajnu pozornost obje strane, a najveću tijekom ratnih zbivanja, kada je Prevlaka bila okupirana od strane jugoslavenske vojske. UN-ove snage, niz znanstvenih radova i medijskih natpisa dokazali su pripadnost ove teritorije Hrvatskoj, i pokazali visoku razinu konfliktnosti dviju zemalja u prošlosti. Sporazum o privremenom režimu definirao je jurisdikciju dviju zemalja u području ulaska u Bokotorski zaljev, i smanjio razinu konfliktnosti na najmanju moguću mjeru. Crna Gora javno se ispričala Republici Hrvatskoj za ratna stradanja u kojima je devedesetih godina sudjelovala, a Hrvatska je otvorenih ruku dočekala Crnu Goru i ispriku. Crnogorski premijer Đukanović uputio je žaljenje zbog boli, patnje i materijalnog gubitka koju su pretrpjeli građani Dubrovnika i čitave regije od strane crnogorske nacije. Isto je učinio crnogorski ministar vanjskih poslova Milan Roćen 2008. godine. Kao simboličku ispriku Crna Gora je uplatila općini Konavle iznos od 375.000 eura kao djelomičnu kompenzaciju za nanesenu štetu. Iako je službena politika prihvatila službenu ispriku, sigurno je da dobar dio stanovništva Južne Hrvatske ne dijeli isto mišljenje, jer su ipak oni direktno stradali u ratnim razaranjima, i na njih će protezanje granične linije svakako imati najveći utjecaj.¹⁶

Prema istraživanju Bože Skoke Crnogorci Hrvatsku najviše povezuju s prekrasnim morem i obalom, Dubrovnikom, kvalitetnim glazbenim izvođačima, turizmom i nostalgичnim ljetovanjima u tadašnjoj zajedničkoj državi.¹⁷

6.1.2. Hrvatska i Makedonija

Hrvatsku i Makedoniju veže dugogodišnje prijateljstvo, te je Hrvatska bila među prvim državama koja je priznala makedonsku neovisnost, i makedonsku pravoslavnu Crkvu, te je Hrvatskoj najudaljenija država bivše Jugoslavije.

¹⁶ Usp. sa Zorko, Marta: Konfliktni potencijal dobrosusjedskih odnosa: odnos Hrvatske i Crne Gore, *Političke perspektive*, Vol. 3, No. 1, 2013., str. 57-75, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=216054, 20.6. 2016.

¹⁷ Usp. sa Skoko, Božo, *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 119.

Prema istraživanju Bože Skoke Makedonce za Hrvatsku vežu prekrasna obala i more, hrvatski glazbeni izvođači, ali i napredno gospodarstvo, bogatstvo zemlje s visokim standardom, dobrim plaćama i kvalitetnim načinom života. Također im je Hrvatska zanimljiva zbog Kumrovca, rodnog mjesta Josipa Broza Tita. Najviše od svih država bivše Jugoslavije smatraju da su Hrvati kulturni narod.¹⁸

Slika 5. Kumrovec, rodno mjesto Josipa Broza Tita, predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Izvor: www.uzagorju.com, 24. 6. 2016.

6.1.3. Srbi o Bošnjacima, i Bošnjaci o Srbima

Ispitanici srpske nacionalnosti uglavnom vide Bošnjake kao religiozan, fanatičan, fundamentalistički, i nazadan narod. Prva pozitivna karakteristika bila je njihova gostoljubivost, a nitko od ispitanika ne smatra da su Bošnjaci napredni, kulturni i liberalni. U skoro jednakom omjeru smatraju se religioznima, fundamentalistima, i nazadnima. Bošnjaci

¹⁸ Usp. sa Skoko, Božo: *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 124.

percipiraju Srbe kao okrutan, ratoboran, nasilan, nacionalistički nastrojen i agresivan narod. Prva pozitivna karakteristika Srba je ponositost. Nitko od ispitanih Bošnjaka nije smatrao Srbe discipliniranima, blagima, miroljubivima, naprednima, liberalnima, i tolerantnima. Naprotiv, najviše navedena karakteristika Srba je okrutnost.¹⁹

6.2. Nacionalna i socijalna distanca triju naroda u Hrvatskoj

“Nacionalni identitet svakog čovjeka podrazumijeva postojanje socijalnog identiteta koji je, pak, proizvod pripadnosti pojedinca različitim grupama. Stoga je nacionalni identitet dio socijalnog identiteta, a temelj je osjećaj pripadnosti nacionalnoj grupi / naciji. Nacionalnost može biti određena porijeklom ili vlastitim opredjeljenjem, a članovi iste grupe dijele stavove, vrijednosti, vjerovanje, običaje, jezik, religiju. Pojedinaac može biti pod utjecajem dviju različitih kultura, i pokazalo se da takva situacija može imati nepovoljan utjecaj na oblikovanje identiteta uslijed konflikta vrijednosti, stavova i normi kod nacija i kultura koje su drugačije. Pozitivan utjecaj dviju različitih kultura postoji kada kulture posjeduju slične vrijednosti, stavove i zakone, jer to podiže svijest o raznolikosti, i toleriranju razlika.”²⁰

“Socijalna distanca stupanj je bliskosti u društvenim odnosima koje neka osoba ima s pripadnicima drugih socijalnih skupina.”²¹

Ispitivanje socijalne distance hrvatske, srpske i bošnjačke nacionalnosti, provedeno 2003. godine na različitim fakultetima Sveučilišta u Zagrebu, pokazuje da Bošnjaci imaju

¹⁹ Usp. sa Skoko, Božo: *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010., str. 65-68

²⁰ Dragičević – Šešić, Milena; Dragojević, Sanjin: *Interkulturalna medijacija na Balkanu*, Oko, Sarajevo 2004., str. 20.

²¹ Mijatović, Antun; Previšić, Vlatko: *Demokratska i interkulturalna obilježja srednjoškolaca u Hrvatskoj*, Interkultura, Zagreb, 1999., str. 21.

značajno izraženiji nacionalni identitet od ispitanika hrvatske i srpske nacionalnosti. Između Hrvata i Srba nije postojala razlika u izraženosti nacionalnog identiteta.²²

Takva razlika u rezultatima mogla bi se objasniti postojanjem razlika u religijskoj pripadnosti Bošnjaka u odnosu na religijsku pripadnost Srba i Hrvata. Pripadati islamu na prostoru gdje je dominantno kršćanstvo pridonosi jačem razlikovanju (Bošnjaci pripadaju manjinskoj skupini po kriteriju nacionalne i religijske pripadnosti). Položaj Bošnjaka u Hrvatskoj različit je od položaja Srba jer oni ne predstavljaju nacionalnu manjinu.

1997. godine isključeni su iz ustavnog popisa manjina, dok Srbi po Ustavu imaju status nacionalne manjine. Takav položaj Bošnjaka određen je na osnovi postotka pripadnika tog naroda u ukupnom broju stanovnika na području Hrvatske. Potreba osnaživanja osjećaja pripadnosti nacionalnoj skupini svakako može biti i zbog osjećaja ugroženosti i nesigurnosti položaja u društvu stvorenog ukidanjem statusa nacionalne manjine. Ispitanici bošnjačke nacionalnosti imaju značajno izraženu socijalnu distancu prema Srbima, kao i prema Hrvatima, ali je prema prvima izraženija.²³

“To se vrlo lako može objasniti posljednim ratom, sukobima na području BiH, srebreničkim užasom, uništavanjem svetih mjesta, bogomolja itd. Međutim, rezultat je obostran, jer Srbi također imaju izraženu distancu prema Hrvatima, kao i prema Bošnjacima, ali prema drugima je izraženija za skoro 50 %. Činjenica da Bošnjaci žive na području Republike Hrvatske (gdje su Hrvati većinski narod) dovodi do toga da su prema tom narodu tolerantniji, u odnosu na Srbe, koji su u Hrvatskoj manjina.“²⁴

Distanca Hrvata prema Srbima i Bošnjacima nije značajno različita, odnosno jednako su tolerantni prema obje skupine. Postojanje distance prema Srbima možemo objasniti

²² Usp. sa Vujević-Hećimović, Gordana: Socijalna distanca građana Hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja, *Suvremena psihologija*, Vol. 13, No. 1, 2010. str. 137-154, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123584, 20. 6. 2016.

²³ Usp. sa Kosanović, Dušanka: *Nacionalni identitet i socijalna distanca studenata hrvatske, bošnjačke, i srpske nacionalnosti*, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003. str. 27-31

²⁴ Kosanović, Dušanka: *Nacionalni identitet i socijalna distanca studenata hrvatske, bošnjačke, i srpske nacionalnosti*, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003. str. 32

realnim sukobom u bliskoj prošlosti, te razlikom u vjeroispovijesti, a distancu prema Bošnjacima, pored sukoba, i razlikom u religiji. Zanimljivo je da Hrvati i Srbi nemaju problem s bliskim prijateljstvom ili bračnom zajednicom, što je znatno drugačije s Bošnjacima. To bi se moglo objasniti time što žena muslimanka po zakonima islama mora stupiti u brak s muslimanom, dok musliman može stupiti u brak sa ženom druge vjeroispovijesti, ali se djeca moraju odgajati u duhu islama, a religija, odnosno život u skladu s vjerom je osnovna komponenta većine bošnjačkog naroda nakon posljednjeg rata.²⁵

Od izuzetne je važnosti razvijati i njegovati tolerantne odnose i poštivati međusobne razlike, bilo nacionalne, ili bilo koje druge kategorije koje su drugačije od onih kojima mi pripadamo, pogotovo na jednom ovako malom i skučenom prostoru kao što je Balkan, odnosno područje bivše Jugoslavije. U vrijeme nastajanja sve većeg broja višenacionalnih država, razvoja višekulturalnog društva, važno je učiti na koji način formirati zdrav socijalni identitet (posebno nacionalni identitet), da bi se njegovala i razvijala multikulturalna zajednica. Ovakva zajednica zahtijeva suživot pripadnika različitih kultura, rasnih i nacionalnih skupina, a osnova je prihvaćanje različitosti, odnosno međusobna tolerancija.

Naša bliska prošlost puna ratnih sukoba jasno je pokazala do čega dovodi dugogodišnje ignoriranje problema koji se manifestira kroz internacionalne tenzije, te problem nemogućnosti toleriranja razlika među pripadnicima različitih nacionalnosti.

6.3. Tri vjere na malom balkanskom tlu

Jedno od najčešćih pitanja koja su se postavljala u posljednjem ratu od 19991. do 1995. godine je koliko su, to jest u kojoj mjeri, ratovi i sukobi između naroda bili vođeni zbog različitih religija u propaloj Jugoslaviji (kršćanstvo, odnosno katoličanstvo i pravoslavlje, te islam), i jesu li bile jedan od razloga dezintegracije. Sasvim je sigurno da ratovi nisu bili vođeni zbog religije, već je ona bila jedina vidljiva razlika među etnički srodnim narodima,

²⁵ Usp. sa Petrović, Nebojša: Međusobni stereotipi Hrvata, Bošnjaka i Srba u svjetlu dvofaktorske teorije predrasuda, *Sociologija*, Vol. 45, No. 1, 2004., str. 15-22, preuzeto s <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?query=ISSID%26and%262442&page=1&sort=8&stype=0&backurl=%2Fissue.aspx%3Fissue%3D2442>, 18. 6. 2016.

koji govore istim jezikom, i lakši način izražavanja svojih dubljih i kompleksnijih razloga za sukobljavanje. I danas, više od dvadeset godina nakon rata, u procesu stabilizacije Jugoistočne Europe ona se rijetko izdvaja kao neki faktor.

Opet, tri glavne vjere na našim prostorima imale su veliki značaj za stvaranje i očuvanje kulturnog i etničkog identiteta, i iako se vjerske institucije u SFRJ ne mogu direktno optuživati za poticanje rata, one su svakako mogle učiniti mnogo više za njegovo sprečavanje, ili liječenje njegovih posljedica, tako da u tom smislu i one snose dio odgovornosti za ono što se tu zbivalo u periodu od 1991. – 1995.

Slika 6. *Pravoslavni križ,*

Izvor: Vijesti, <http://www.vijesti.me/svijet/jesu-li-pravoslavni-i-katolicki-krst-isti-3830>, 24. 6. 2016.

Oružani sukob u određenoj je mjeri, posredno ili neposredno, motivirao ljude da razmisle o vlastitom, tradicijskom, kulturnom i povijesnom temelju. Svi narodi bivše Jugoslavije trebali su se suočiti s činjenicom da se nekoliko desetljeća po završetku Drugog svjetskog rata živjelo u jednom izrazito sekularnom društvu, i da se u takvom ozračju moglo vrlo malo znati i naučiti o religijama s ovih prostora. Danas se, kao posljedica takvog

neznanja, neinformiranosti i ignoriranja razni oblici pokazivanja religioznosti tretiraju kao fundamentalizam, i tu se javljaju razni paradoksi. Primjerice, muslimanima se često osporava nacionalna samobitnost, te se oni vrlo jednostavno svode na Srbe ili Hrvate islamske vjeroispovijesti (u Bosni i Hercegovini).

Kosovo je danas zemlja tri različite vjeroispovijesti, kao i Bosna i Hercegovina. Najveći dio albanske populacije pripada muslimanskoj vjeroispovijesti, i mali postotak katoličkoj. Pripadnici srpske zajednice pravoslavni su vjernici, a različite su vjere bile razlog da mala zemlja kao Kosovo postane kolijevkom mnogih crkava i džamija, među najstarijim na Balkanu. Odluka Kosova da proglasi neovisnost, i u potpunosti se odcijepi od Srbije značio je početak najmračnijih i najkrvavijih konflikata između Srba i Albanaca. Ogroman broj zlostavljanog stanovništva s obje strane, protjerani albanski studenti s kosovskog Univerziteta, zaposlenici albanske nacionalnosti maknuti s radnih pozicija, i nepovratno uništena svetišta, spaljene crkve i džamije viševjekovne starosti, iznimno bitne povijesne i tradicionalne važnosti. U sukobu Srba i Albanaca jednu od glavnih uloga su odigrali mediji, politička moć čelnih ljudi tadašnjeg vremena (Slobodan Milošević) i vjerske institucije.²⁶

Pravoslavna i katolička vjera dio su kršćanske religije, i uz neke razlike koje ih sprječavaju u ujedinjavanju, najsličnije su jedna drugoj, i upravo zbog toga se islam kao religija drugačijih dogmi i stavova na Balkanu, posebice u našem bliskom okruženju, doživljava kao prijatnija, nešto nepoznato, nazadno i previše tradicionalno da bi se uklopilo u okvire zapadne civilizacije i demokracije. U prilog takvom mišljenju svakako idu ogromne migracije islamskog stanovništva Bliskog Istoka u Europu, terorističke organizacije koje posljednjih godina siju nemir u svijetu, žene muslimanke koje rađaju mnogo više od prosječne Europljanke, pa se samim tim ovdašnje stanovništvo boji islamizacije Balkana, i potpune dominacije na europskom tlu kroz nekoliko desetljeća.

²⁶ Usp. sa Mirić, Jovan: Kosovo i druge teme: *Politička misao*, Vol. 47, No. 2, 2010., str. 212-216, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=94376, 20. 6. 2016.

Slika 7. *Katolički križ,*

Izvor: Večernji list, <http://www.vecernji.hr/svijet/prosle-godine-katolicku-crkvu-napustilo-54845-austrijanaca-915120/multimedia/p1>, 24. 6. 2016.

Postoji mnoštvo predrasuda prema islamskoj vjeri, koju je prije više od 1500 godina ustanovio prorok Muhamed, a neke od sljedeće navedenih su najviše rasprostranjene u svijetu, i na našim prostorima:

1. **Muslimani ne priznaju Isusa Krista** – Netočno. Mnogima zvuči nevjerovatno, ali sam Kur'an uči da je Isus jedan od najbitnijih božjih poslanika, posljednji prije proroka Muhameda. Muslimani također vjeruju u njegovo bezgrešno začecje, uče da je on odličan primjer vrlo čovjeka dobrog karaktera, ali ne smatraju ga Bogom (ključna razlika između kršćanstva i islama, i glavni kamen spoticanja)
2. **Vjerska netolerancija** – Mahom ljudi sa ovih prostora smatraju da je ubijanje nevjernika imperativ ponašanja muslimana. To je apsolutno netočno, a islamski

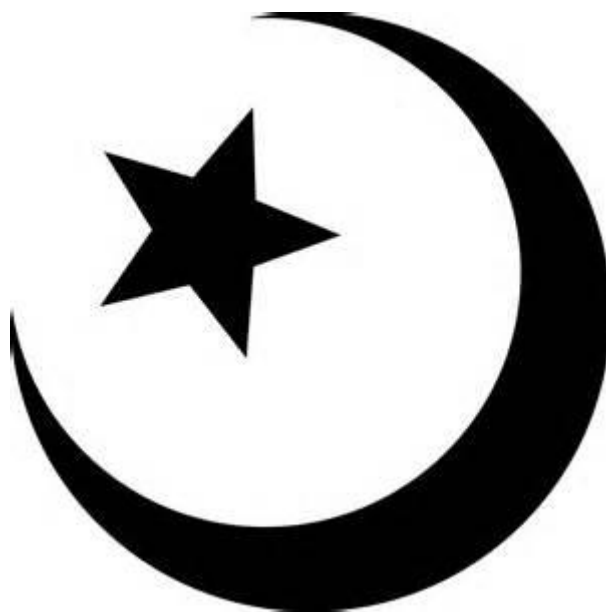
zakon strogo zabranjuje takvo ponašanje i nalaže da se druge vjere moraju poštivati, i da im se mora davati sloboda.²⁷

3. **Kur'an poziva sve muslimane na džihad protiv nevjernika** – Džihad je arapska riječ koja znači “borba“, a prije svega se misli na borbu sa samim sobom, zatim borbu riječima, djelima, i konačno mačem. Ovo je gradacija važnosti džihada. Rečeno je da je Muhamed, nakon što se vratio iz nekog boja, rekao da su se vratili iz manjeg džihada (borbe) i da im sada slijedi duševni džihad. To znači da je muslimanima bitniji džihad koji predstavlja borbu sa samim sobom, svojom prirodom, u cilju poboljšanja samog sebe, nego onaj koji znači odlazak u bitku.
4. **Muhamed je bio pedofil** – Prošlost se nikako ne bi smjela mjeriti današnjim nazorima. Istina je da se Muhamed oženio devetogodišnjom djevojčicom Ajšom, ali je to nekoliko stoljeća kasnije učinio i srpski kralj Stefan Uroš II Milutin Nemanjić. Poanta ovakve usporedbe nije prozivanje, već ukazivanje na činjenicu da pričamo o vremenu kada su postojala sasvim druga mjerila i načela od današnjih. Takvih je primjera u tom vremenu, a i prije bilo zaista mnogo. Islam uči da osoba postaje odgovorna za svoje postupke kad uđe u pubertet, a obitelj te djevojčice je sama utvrdila da je ona ušla u pubertet.
5. **Žene nemaju nikakva prava** – Prizor žene pokrivena od glave do pete, kojoj se čini nepravda ili kojoj se ne dozvoljava da vozi automobil uobičajena je asocijacija na islam. Međutim, većina navedenog nema veze s islamom, jer veliki broj muslimanskih zemalja imaju zakone koje obespravljaju žene zbog vlastite tradicije i kulture, a ne zato što tako nalaže Kur'an. Predislamski Arapi smatrali su da je rođenje djevojčice sramota i često se događalo da se ženska dojenčad ubija. Islam je tome stao na put, dao je ženama mnoga prava, između ostalog i da je ženi dopušteno odbiti ili prihvatiti svakog udvarača, i ima pravo zatražiti razvod iz bilo kog razloga (najzanimljiviji je onaj kad suprug ne obavlja svoju bračnu dužnost, odnosno ako spolno ne zadovoljava svoju ženu). Što se tiče obrazovanja, žena je dužna da bude u potrazi za znanjem i smatra se griješnicom ako to odbije.²⁸

²⁷ Usp. sa *Put u islam*, <https://putuislam.wordpress.com/2008/07/05/muslimani-su-nasilni-teroristi-iili-ekstremisti/>, pristupljeno 18. 6. 2016.

²⁸ Usp. sa *Put u islam*, <https://putuislam.wordpress.com/2008/07/05/muslimani-su-nasilni-teroristi-iili-ekstremisti/>, pristupljeno 18. 6. 2016.

6. **Svi muslimani su teroristi** – Ovo je vjerojatno najveća predrasuda današnjeg vremena. Islam znači “mir“, a u prošlosti, kao i danas, postoji većina koja je dosljedno slijedila put islama, a da nikada nikoga nije ubila, niti je pozvala na bilo čije ubojstvo. Stihovi u Kur'anu govore da se treba boriti samo u samoobrani, nikako ne napadati ljude iz čista mira, ne ubijati nevine, prihvatiti ruku pomirenja. Nigdje u islamu, odnosno u Kur'anu ne postoji ništa što promovira ubijanje nedužnih ljudi.²⁹

Slika 8. *Simbol islama*

Izvor: Wikipedia, <https://sh.wikipedia.org/wiki/Islam>, 24. 6. 2016.

7. ALBANSKA NACIONALNA MANJINA

Albanci su narod u Jugoistočnoj Europi, i većina albanskih i dio ostalih povjesničara vjeruje da su potomci Ilira. Albanci uglavnom žive u Albaniji i Kosovu, ali čine i trećinu stanovništva u Makedoniji, te kao nacionalna manjina žive u Grčkoj, Turskoj, Italiji, Srbiji i Hrvatskoj. Imaju vrlo čvrstu i jaku dijasporu, raširenu po gotovo čitavoj Europi, Sjevernoj Americi i Australiji. Albanci su uglavnom islamske vjere, ali na sjevernom djelu Albanije,

²⁹ Usp. sa *Put u islam*, <https://putuislam.wordpress.com/2008/07/05/muslimani-su-nasilni-teroristi-iili-ekstremisti/>, pristupljeno 18. 6. 2016.

južnom djelu Kosova i istočnom djelu Crne Gore žive Albanci katolici, dok na jugu Albanije i sjeveru Grčke žive Albanci pravoslavci. Više od 17.000 ih živi u Hrvatskoj, od čega najviše u Zagrebu i Istri, a u Hrvatsku su dolazili u nekoliko navrata. Prvi dolazak u hrvatske krajeve dogodio se još za doba mletačke vlasti, te su te obitelji danas u potpunosti pohrvaćene. Drugi val dolaženja zbio se u doba turskih osvajanja, kada su katolički Albanci bježali pred turskim osvajačima na zapad, a zadnji, ujedno i najintenzivniji, val dogodio se nakon 1945. godine, te ne prestaje do danas.³⁰

Prema Ustavu Republike Srbije, u sastavu Srbije nalaze se autonomne pokrajine Vojvodina, i Kosovo i Metohija, pa bi sukladno tome mogli reći da u Srbiji živi više od milijun i pol Albanaca, iako je Kosovo 2008. godine proglasilo neovisnost koju je do kraja 2014. godine priznalo 108 država članica Ujedinjenih naroda, i smatra se samostalnom državom u Jugoistočnoj Europi. Tako danas na Kosovu Albanci imaju apsolutnu većinu, a Srbi status nacionalne manjine. Albanci također imaju potpunu vlast na Kosovu, osim njegovog sjevernog djela, gdje Srbi ne žele sudjelovati ni u kakvoj vladi koja nije vođena iz Beograda.³¹

7.1. Distanca između Srba i Albanaca

Ključna prepreka u stabilnim odnosima između Srba i Albanaca svakako je Kosovo. Tijekom perioda ratova, tranzicija i kriza Albanci u očima Srba nikada nisu viđeni kao blizak i srodan narod. Između ta dva naroda postoji distanca u svakom smislu; kulturnom, etničkom i religijskom. Generalizirati o bilo kome nikada nije pogodno, ali za političko i sociopsihološko istraživanje neophodno je ispitati stereotipna razmišljanja o osobinama koje ljudi pripisuju drugom narodu. U osamdesetim godina dvadesetog stoljeća Albanci su opisivani kao

³⁰ Usp. sa Vujević-Hećimović, Gordana: Socijalna distanca građana Hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja, *Suvremena psihologija*, Vol. 13, No. 1, 2010. str. 137-154, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123584, 20. 6. 2016.

³¹ Usp. sa Vujević-Hećimović, Gordana: Socijalna distanca građana Hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja, *Suvremena psihologija*, Vol. 13, No. 1, 2010. str. 137-154, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123584, 20. 6. 2016.

nerazvijen narod, nekulturan i rezerviran prema drugim narodima. U to isto vrijeme počela je rasti etnička distanca na Kosovu, stoga ne čudi takav stav kod većine srpskog naroda. Devedesete godine su bile najiscrpnije u razvijanju mišljena Srba prema Albancima. Od raspada Jugoslavije, do stvaranja nove države, bombardiranja Beograda i kosovske krize bilo je sasvim jasno da će većina srpskog stanovništva okarakterizirati Albance kao lijen, neobrazovan, neiskren i nekulturan narod. Jedino što je pozitivno u istraživanju iz devedesetih godina jest odnos prema poznavanju jezika suprotne etničke zajednice.³²

Nakon 2000. godine se situacija nije mnogo promjenila. Albanci su i dalje u očima Srba necivilizirani, ratoborni, ne vole druge narode, nekulturni su i jako prljavi. Ono što se priznaje Albancima je njihova gostoljubivost, ponositost, radišnost i odanost obitelji i obiteljskim vrijednostima. Albanofobija po definiciji izražava osjećaj neprijateljstva i mržnje prema Albancima, i ujedinjuje sve negativne stereotipe, predrasude i diskriminaciju prema pripadnicima albanskog naroda.³³ Antialbanski osjećaji očituju se i u uporabi naziva *Šiptari* koji se u negativnoj konotaciji srpskog i hrvatskog jezika smatra uvredljivim.

³² Usp. sa Mirić, Jovan: Kosovo i druge teme, *Politička misao*, Vol. 47, No. 2, 2010., str. 212-216, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=94376, 20. 6. 2016.

³³ Usp. sa Mirić, Jovan: Kosovo i druge teme, *Politička misao*, Vol. 47, No. 2, 2010., str. 212-216, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=94376, 20. 6. 2016.

Slika 9. Jedan od mnogih sukoba na Kosovu između Srba i Albanaca

Izvor: kosovo.net, <http://www.info-ks.net/vijesti/kosovo/25944/analiticari-moguci-sukobi-na-kosovu>, 24. 6. 2016.

7.2. Distanca između Hrvata i Albanaca

Albanci su u Hrvatskoj jedna od 22 priznate nacionalne manjine. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj živi 17.513 Albanaca, a najviše su naseljeni u gradu Zagrebu. Uglavnom su Albanci doseljavali u Hrvatsku iz gospodarskih i političkih razloga u svojoj zemlji, osobito nakon 1945. godine.³⁴ Albanci nastanjeni u Hrvatskoj su uglavnom sa područja Kosova i Makedonije. Iako Albanci i Hrvati nisu nikada bili u oružanom ili kakvom drugom sukobu, Hrvati se gotovo i ne razlikuju od Srba kada je u pitanju kolektivno mišljenje o Albancima. Doživljavaju ih kao ratoboran i vrlo primitivan narod, gdje je još uvijek prisutna krvna osveta, nečist i zatvoren, u smislu da se albanske obitelji međusobno podržavaju i štite, te tako čuvaju svoje bogatstvo, poznanstva, i poslovni razvitak. Tradicionalno se Albanci bave filigranstvom, zlatarstvom, pekarstvom i ugostiteljstvom, ali ih Hrvati prvenstveno doživljavaju kao kriminalce, mafijaše, prodavače narkotika, bijelog roblja...

³⁴ Usp. sa https://hr.wikipedia.org/wiki/Albanci_u_Hrvatskoj, pristupljeno 18. 6. 2016.

Na Jadranskoj obali veliki broj ugostiteljskih objekata drže upravo Albanci, a zanimljivo je to što su vezani obiteljskim poslovanjem, te tako čuvaju svoj poslovni uspjeh i konkurenciju, i jačaju svoj klan. Ta fanatična obiteljska solidarnost upravo je najveći razlog nesimpatiziranja hrvatskog naroda prema Albancima. U našim se medijima daje veliki prostor zločinima i kriminalnim radnjama koje su počinili Albanci, pa čak i onima koji se samo pretpostavljaju, a gotovo uvijek su vezani uz prostituciju, ubojstva, silovanja, preprodaju droge i tome slično.

7.3. Albanska krvna osveta

Krvna osveta običaj je u kojem se sukob između dvije obitelji nastavlja ubijanjem jednog po jednog muškarca, i traje dok svi članovi sukobljenih obitelji nisu ubijeni. To nije opcija, već društvena dužnost, čiji je cilj vraćanje časti zbog ranijeg ubojstva ili moralnog poniženja. U toj su osveti pošteđene žene i djeca, jer se naprosto ne smatraju vrijednim metama osvete. Ovaj je običaj postojao sve do druge polovice dvadesetog stoljeća na prostorima Kosova, Albanije, Crne Gore, ali i Sicilije. Taj običaj karakterističan je za područja koja zbog zabačenosti i nepristupačnosti nemaju, ili dugo vremena nisu imala čvrstu državnu vlast, i vrlo često ta osveta traje i po četrdeset godina. Komunistički diktator Enver Hodža koristio je efikasne državne torture i uništio praksu krvne osvete, ali je ona isplivala ponovno tijekom devedestih godina kada je došlo do sloma državnog aparata u Albaniji, i kada je narod u potpunosti izgubio vjeru u pravdu i policiju. Na području Kosova i danas je prisutno ubijanje iz časti.³⁵

8. ROMSKA NACIONALNA MANJINA U HRVATSKOJ

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Hrvatskoj živi skoro 17.000 Roma, i zbog toga je bitno skrenuti pozornost na probleme ove nacionalne manjine. Romi u Hrvatskoj se suočavaju s mnogim problemima, diskriminirani su, stigmatizirani, etiketirani, i na

³⁵ Usp. sa Selimović, Danijal: “*Krvna osveta i dalje živi u Albaniji.*“, preuzeto s <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/krvna-osveta-i-dalje-zivi-u-albaniji>, 20. 6. 2016.

marginama društva. Od svih nacionalnih manjina u Hrvatskoj, Romi su najugroženiji i najneprivilegiraniji, i većina ih živi daleko ispod egzistencijalnog minimuma.

Vjerojatno najčešća predrasuda o Romima je sklonost krađi. U stara vremena, Rome su optuživali da krađu, danas ih optužuju za mala kriminalna djela, poput džeparenja i provala. Naravno da Romi krađu, ali krađu i Talijani, Španjolci i Francuzi, ali zbog suočavanja s velikim siromaštvom i glađu nešto je veća vjerojatnost da će se Romi okrenuti sitnim kriminalnim radnjama kao strategiji opstanka. Mediji uveliko doprinose toj predrasudi. U izvještavanju o krivičnim djelima većinskih naroda nacionalnost se ne spominje, ali kad krivično djelo počini pripadnik romske zajednice, tada se etnička pripadnost obavezno naglašava.

Romi se također smatraju nomadima, odnosno narodom koji nema svoju državu. Zakoni su sprječavali Rome bez stalnog mjesta boravka da se nastane, jer ih se doživljavalo kao smetnju društvenom poretku, odnosno postojao je strah da će, ako postanu državljani neke zemlje, dobiti potpuno pravo na primanje socijalne pomoći. Inače, vjeruje se da su Romi narod indijskog potkontinenta, regije Pandžab, te su Indiju napustili oko 1000. godine, a u 14. stoljeću naseljavaju Balkan.

Hrvati uglavnom smatraju da su Romi jako prljavi. Dapače, mnogi misle da su izvor mnogih zaraza, i prenositelji bolesti. Činjenica je da je određen broj Roma neurednog i nečistog izgleda, ali to opet možemo pripisati činjenici da većina njih živi u izoliranim i zabačenim naseljima, bez vodoinstalacija, toaleta i kupaonice. Da bi se takve situacije promijenile prvo mora reagirati država i vlada kojoj je dužnost da svakom građaninu omogući kvalitetnije i bolje uvjete življenja.

Pogrdni naziv za pripadnika romskog porijekla je "cigan". U njihovom jeziku Rom znači "čovjek, muž", a nazivati nekog ciganom pokušaj je vrijeđanja, jer se taj termin koristi u

uspoređivanju s lopovom, kradljivcem, čovjekom u čije se poštenje i namjere sumnja. U hrvatskom jeziku ta riječ se koristi isključivo u pejorativnom značenju.³⁶

Slika 10. Romska obitelj iz zagrebačkog naselja Kozari put

Izvor: Večernji list, <http://www.vecernji.hr/zg-vijesti/u-resniku-slave-a-u-kozari-putu-tuguju-ode-covjek-iz-naroda-968742>, 24. 6. 2016.

Romske žene doživljavaju se kao vrlo prljave, maltretirane od strane muža, iskorištene od vlastite obitelji, obično okružene s mnogo djece. Činjenica je da je stopa nataliteta značajno viša kod Roma u odnosu na druge narode, u ovom slučaju Hrvate, stoga postoji strah da će Romi prerasti većinsko stanovništvo. Djevojčice u romskim zajednicama se udaju već sa 11 godina, a prvo dijete donesu na svijet već sa 13 godina. Prosječna romska obitelj je mnogočlana, sa najmanje četvero djece, pa se pretpostavlja da roditelji ne vode dovoljno

³⁶ Usp. sa Šakaja, Laura: Stereotipi mladih Zagrepčana o Balkanu: prilog proučavanju imaginativne geografije, *Revija za sociologiju*, Vol. 32, No. 1-2, 2001., str. 27-37, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=227118, 20. 6. 2016.

računa o njima, te ih ne odgajaju na primjeren način, što svakodnevno možemo vidjeti i na ulicama gdje susrećemo romsku djecu koja prose, i krađu.

“Utjecaj medija na formiranje mišljenja u društvu je ogroman, i preko njih građani zemalja stječu dojam o nekome ili nečemu, u ovom slučaju Romima. Osim što su naslovi u novinama senzacionalistički kada postoji bilo kakva povezanost s Romima, također je i fotografija u novinskim člancima od iznimnog značaja. Pored naslova, fotografija je nositelj značenja, i izraz osobnog stava autora. Fotografije koje prate izvještaje o Romima karakteristične su, jer bez obzira koji je sadržaj teksta, uglavnom se postavljaju slike prljavih romskih naselja, okruženih gomilom otpada. Zatim su tu slike s velikim brojem Roma, uglavnom su to žene s mnogo djece, u staroj, prljavoj i dotrajaloj odjeći. Često se pojavljuju i fotografije romskih žena i djece koje prose na ulicama grada. Poznata je izreka da slika govori više od tisuću riječi, a takve fotografije govore nam da su Romi siromašni, neuredni, prljavi, neodgovorni, neobrazovani, nemarni u reprodukciji, te se uglavnom bave krađom i prosjačenjem.”³⁷

U drugom pogledu, takve fotografije mogu imati svrhu izazivanja sažaljenja, pogotovo kada su na slici djeca, ali je nepobitna činjenica da podržavaju negativne stereotipe o Romima.

Društvene elite su te koje imaju primat u medijima, a kako veoma mali broj Roma pripada toj grupi, zbog mnogih problema s kojima se suočavaju, tako imaju vrlo ograničen pristup sredstvima javnog informiranja. Općenito govoreći, kada se siromašniji narodi spominju u medijima, uglavnom je to u kontekstu loših vijesti, i u rubrici crne kronike. Tako se pravi još veći i dublji razdor između privilegiranih i diskriminiranih društvenih grupa, potiče rasizam, i razlike u društvenom sloju. S obzirom na odgovornost, moć, i utjecaj medija u društvu trebalo bi posvetiti više prostora društveno angažiranim vijestima, i afirmativnim pričama o Romima.

³⁷ Babić, Dragutin: Stigmatizacija i identitet Roma, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 20, No. 4, 2004., str. 315-338, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10682, 20. 6. 2016.

9. KARAKTERISTIKE BALKANSKOG MENTALITETA

Balkan je geografska odrednica, ali i atribut sa svojim značenjem. Mnogo puta kao negativnu odrednicu spominju arhaizam, neciviliziranost, i spontanost u življenju. Činjenica je da je Balkan mjesto nadaleko poznato kao epicentar europskih ratova, jedna od glavnih karakteristika Balkana je nestalnost. Najstabilnija stvar na ovim prostorima je nestalnost, a za primjer možemo navesti prvi i drugi balkanski rat, rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, bombardiranje Beograda, sukobe između Srba i Albanaca na Kosovu.

“Megalomanija je, također, karakteristika svih balkanskih naroda. U gotovo svakom razgovoru sa svojim sunarodnjakom čut ćete ili sami reći kako su Amerikanci žalosno glup i neobrazovan narod, Nijemci robotizirani i škrti, Talijani homoseksualci opterećeni svojim vanjskim izgledom, Englezi barbari i hladnokrvne ubojice, a o netrpeljivosti koju balkanski narodi ispoljavaju jedni prema drugima ne treba govoriti. Biti sklon raznim teorijama zavjere još je jedna u nizu karakteristika našeg mentaliteta. Na ovim se područjima živi u uvjerenju da smo mi pod potpunom manipulacijom masona, židovskih udruženja, međunarodne zajednice, koji su nas hipnotizirali, porobili, ne daju nam šansu za napredak, i smatra se da smo zbog njih i danas u ovako nezavidnoj situaciji. Balkanski nacionalistički megalomani u manjoj ili većoj mjeri svoj narod i zemlju doživljavaju kao jednu od ključnih uloga u stvaranju svjetske povijesti, općenito značajnu za opstanak svijeta kakvog poznajemo danas. Tako u dnevnoj štampi čitamo kako su Srbi i Hrvati jedan od najstarijih naroda u Europi, kako su upravo oni predziđe kršćanstva, Srbi čuvari pravoslavlja i bedem islama u Europi, Hrvatska je naljepša zemlja na svijetu koja sa svojim prirodnim bogomdanim ljepotama u odnosu na svoju veličinu nema konkurenciju, te je strancu dovoljno ponuditi samo more i zelenilo da bi otvorio svoj novčanik, i svake se godine vraćao kao turist. U vokabularu svih nacionalističkih megalomana naići ćete na ovakva razmišljanja i stavove, a kad pogledamo realnu sliku društva vidimo nekoliko milijuna mahom nepismenih ili polupismenih, siromašnih koji ništa hvale vrijedno ne nude svijetu.”³⁸

³⁸ Hadžović, Danijal: *Balkanska megalomanija, egocentričnost, tuga, jad i nesreća*, preuzeto s <http://www.tezaantiteza.net/2012/08/balkanska-megalomanija-egocentricnost.html>, 20. 6. 2016.

Uzrok te megalomanije leži u nedostatku osobnog uspjeha. Balkan je dio Europe u kojem živi jako veliki broj neuspješnih, neobrazovanih i neinformiranih ljudi, pa takav čovjek sebi na važnosti pokušava dati omalovažavanjem drugih ljudi, naroda, a veličanjem vrijednosti i ljepota koje su uglavnom točne iz subjektivnog ugla. Nacija svakog balkanskog naroda, i pored svojih nadljudskih i superiornih osobina koje posjeduje, nalazi se u nepomičnom stanju zbog neprijatelja koji je sprječavaju da dostigne svoj puni potencijal, nikako ne zbog svoje krivice, naivnosti i kolektivne letargije.

Kada Novak Đoković osvoji Wimbledon kao rezultat dugogodišnjeg mukotrpnog rada i odricanja isključivo njega i uskog kruga ljudi oko njega, onda su Srbi najbolji tenisači na svijetu, ali kad se skine sa svjetskog trona vrlo brzo postane predmet omalovažavanja, jer razbijene su megalomanske iluzije. Na visokom mjestu negativnih osobina balkanskog mentaliteta je netolerancija.

“Tolerancija je prihvaćanje i podnošenje razlika, političkih, seksualnih, vjerskih, jezičnih i drugih, a naše društvo još uvijek ne poštuje i uvažava bogatstvo različitosti.”³⁹ Na našem podneblju svakako su najviše diskriminirani Romi, u Srbiji su Albanci marginalizirana manjinska grupa, a posljednji skup u Beogradu za prava i slobodu homoseksualaca prošao je bez velikih posljedica, međutim vladalo je doslovno opsadno stanje. Većina građana Srbije ne bi prihvatila osobu homoseksualne orijentacije za prijatelja ili susjeda. “Očiti primjer apsolutne netolerancije je diskriminacija u pojedinim školskim udžbenicima u kojima se homoseksualnost i dalje tretira kao devijacija, iako je prije više od dvadeset godina izbačena s liste mentalnih poremećaja Svjetske zdravstvene organizacije.”⁴⁰

U Hrvatskoj postoji jasan animozitet prema homoseksualcima, i Romima. Ta diskriminacija postoji u svim segmentima, u obrazovanju, zapošljavanju, centrima za zdravstvenu skrb. Netolerancija prema Romima najviše se ogleda u tome što i danas postoje segregirani razredi od romske djece. Ništa više tolerantna prema homoseksualcima nije Bosna

³⁹ Bašić, Goran; Milićević, Neđo; Mitev, Petar; Stanovčić, Vojislav; Tatalović, Siniša; Škarić, Svetomir, *Perspektive multikulturalizma u državama Zapadnog Balkana*, Centar za istraživanje etniciteta Friedrich Ebert Stiftung, Beograd 2004., str. 21.

⁴⁰ Malović, Stjepan: Bogatstvo različitosti, *Politička misao*, Vol. 42, No. 2, 2005., str. 130-132, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=33083, 20. 6. 2016.

i Hercegovina. Svaka treća osoba homoseksualne pripadnosti u BiH izložena je nekom vidu nasilja. U Makedoniji je situacija jednaka, a izjave crkvenih čelnika svakako ne doprinose društvenom napretku i prihvaćanju različitosti, te Makedonija uopće nije spremna otvoriti se prema javnoj povorci za mir, ljubav i širenje snošljivosti prema drugačijima i različitima. Naš mentalitet zasnovan je na patrijarhalnoj matrici. Osoba se ne rađa kao homofob, društvo utječe na nju, mediji su ključan faktor manipulacije, te tako postajemo društvo visoko tolerantno na nasilje.

Ono što se može navesti kao pozitivna karakteristika balkanskog mentaliteta je naš nadaleko poznati humor, koji posjeduje veću satiru od britanskog. Uglavnom se ti isti vicevi i šale baziraju na stereotipima i predrasudama jednog naroda prema drugom, npr. Srbi prema Hrvatima ili Albancima, ali vrlo često se u toj formi izražavanja posprdno obraćamo i vlastitom narodu. Jugoslavenska kinematografija obilovala je komedijama, i humorističnim serijama, te se u njima suptilno pokazivao karakter pripadnika određenog naroda. Primjer jednog takvog prikazivanja stereotipa najbolje se može opisati u kazališnom komadu "Šovinistička farsa". Taj koncept je doživio toliku popularnost da se od 1986. godine razvukao na četiri nastavka. U toj predstavi se šalje politička poruka o odnosima Srba, Hrvata, i Bošnjaka i razlog zašto su se sukobili, i zbog čega su u povijesno nepomirljivim odnosima. Tezama iznesenim u predstavi jasno je plasirana povezanost sa karakterom navedenih naroda, kao i razlozi i posljedice raspada Jugoslavije i rata početkom devedesetih. Srbin je naznačen kao vrlo duhovit i potentan *bonvivan*, a Hrvat kao obrazovan tip, stegnut, hladan, feminiziran, s notom površne i prividne ljubaznosti. Bošnjak (musliman) je prikazan kao čovjek koji ne zna tko je, što je, ni gdje pripada (aludiranje na srpske korijene), te ga podjednako mrzi i Hrvat i Srbin.

Vicevi o generalnom imidžu koji prati narode sa ovog područja također su općeprihvaćeni, dapače i poželjni, u svakodnevnoj komunikaciji do te mjere da se u njima više i ne osjeti podrugljiv ton.

Primjer 1.

“- Joj, konačno da i ja vidim sunce, vodu, lijepo vrijeme, i sitan pijesak!
- Mujo, prestani pričati gluposti, i miješaj taj malter!“⁴¹

Ovaj vic šalje poruku kako su Bosanci smatrani manje inteligentnim ljudima, ne previše školovanima, koji su uvijek po Europi, a i Hrvatskoj, radili niskointelektualne, fizičke poslove.

Primjer 2.

:- Ulazi Srbin u knjižaru i pita :-“Gdje mogu naći knjigu „Velika Srbija“ -
Prodavačica ga pogleda i odgovori:“Gospodine, bajke su na drugom katu.“⁴²

U ovom vicu je na veoma duhovit način rečeno što o Srbiji i Srbima misle njihovi susjedi, a i kakva ih zapravo slika prati u svijetu. „Velika Srbija“ popularno je ime za srpski nacionalistički pokret koji je nastao u 19. stoljeću, često spominjan u raznim krugovima tijekom rata devedesetih godina, koji je okončan tako što se raspala čitava Jugoslavija, čak se i Crna Gora odvojila od Srbije, a i Kosovo je proglasilo neovisnost, te je „Velika Srbija“ ostala tek nedosanjani san.

⁴¹ Preuzeto s <http://www.najboljivicevi.com/>, pristupljeno 18. 6. 2016.

⁴² Preuzeto s <http://www.najboljivicevi.com/>, pristupljeno 18. 6. 2016.

Primjer 3.

“– Došao mali Ivica tati:“Tata, ja sam se zaljubio.“

– Kaže tata:“Sine, pa to je divno. U koga?“

– U Jovicu, tata.

– Eh, sine, pa kud baš u Srbina!⁴³

Hrvati su po mnogim istraživanjima homofoban narod, ali ovaj vic pokazuje koliko zapravo više mrze Srbe nego homoseksualce, i da prosječan Hrvat (u ovom slučaju roditelj) svom djetetu prije odobrava homoseksualnost, nego ljubavnu vezu s osobom srpske nacionalnosti.

10. ZAKLJUČAK

Zadnjih nekoliko desetaka godina na zagrebačkom Fakultetu političkih znanosti mjerila se tzv. socijalna distanca između naroda bivše Jugoslavije, i ona se godinama sve više smanjuje. Po završetku rata distanca između Srba, Hrvata i Bošnjaka je bila izuzetno velika, pogotovo između Srbije i Hrvatske, ali posljednjih godina je značajno manja. Ono što se i dalje provlači kroz godine, i ne mijenja se, nepostojanje je konsenzusa o prošlosti. Bez toga, priznavanja istine, svih zločina s jedne, druge i treće strane ne postoji šansa za stabilnu i zdravu budućnost zemalja na ovom području. Ako se kao narod otvorimo na suradnju s drugima, poglavito s prvim susjedima, itekako povećavamo šanse za bolju i kvalitetniju budućnost. Bez obzira na vrlo dug suživot sa susjednim zemljama, narodi bivše Jugoslavije se zapravo malo poznaju, i međusobno se doživljavaju na temelju mnogih stereotipa i predrasuda. Ono što je još više doprinijelo međunarodnim predrasadama je posljednji rat. Bez obzira što je rat završio prije više od dvadeset godina, još uvijek u svakodnevnom razgovoru, medijima, na društvenim mrežama, internetskim portalima čujemo i čitamo kako se pripadnici dva različita naroda (npr. Srbi i Hrvati) promatraju kroz ratnu prizmu, a još je više zabrinjavajuće što su vrlo često sudionici takvih prepucavanja mlađe generacije, koje nisu čak bile ni rođene u vrijeme kad je rat završio. S druge strane, mediji više nemaju ni upola toliku

⁴³ Preuzeto s <http://www.najboljivicevi.com/>, pristupljeno 18. 6. 2016.

moć manipuliranja širokim narodnim masama kao što je bio slučaj devedesetih godina, kada su bili glavni i odgovorni za kreiranje slike o drugima, ocrnjivanje i huškanje. Građani su vjerojatno toliko umorni od agresije, teške gospodarske situacije, sve lošijeg i nezdravijeg načina života da su više fokusirani samo na svoje probleme i potrebe, te jedino pokušavaju preživjeti. Točno je i to da narodi Zapadnog Balkana rijetko prate medije svojih susjeda, odnosno oslanjaju se samo na informacije i saznanja iz domaćih medija, i tako slabo pokazuju interes prema aktualnim događanjima u susjednim zemljama. Ako se poradi na povećanju broja informacija, tada će se neutralizirati mnogobrojni stereotipi. Najjače oružje protiv suzbijanja predrasuda i stereotipa, te međusobne tolerancije, mirnog i stabilnog suživota svakako su putovanja. Najbolji način da upoznamo određeni narod, njihovu kulturu i običaje je osobni kontakt, odnosno izravna komunikacija bez posrednika. U tom slučaju idemo u pozitivnom smjeru, jer svake godine sve više je studentskih razmjena, studentskih putovanja, te vikend turističkih aranžmana koji građanima, pogotovo mladima, omogućuju da bolje i posve realno dožive život, običaje i karakter susjednih naroda, s kojima su, ne tako davno, živjeli u istoj državi. Što ljudi više putuju, i obrazuju se, to su šanse političkih vlasti i čelnih ljudi država manje da manipuliraju svojim građanima.

Konsenzus oko ratnih događanja praktično ne postoji, sva tri naroda se podjednako smatraju žrtvama, a upravo su rat i ratne traume itekako prisutne u mnogim aspektima života u svim državama koje su na bilo koji način sudjelovale u ratu. Više od dvadeset godina od završetka rata ne postoji službeno i jedinstveno stajalište o ratnim događanjima, a upravo zbog toga nema ni istine o zbivanjima na ovim prostorima, što opet daje prostora da svatko kroji svoju istinu, interpretacije, manipulacije, i stvara nove materijale za sukobe u budućnosti. Čelni ljudi srpskog naroda doprinose zategnutoj situaciji, jer godinama nakon završetka rata ne žele priznati, a ni preuzeti nikakvu odgovornost za počinjena djela, a Bošnjaci i Hrvati to s punim pravom očekuju. U Bosni i Hercegovini nepostojanje konsenzusa izaziva najviše sukoba i neslaganja, jer ima dva entiteta, i tri konstitutivna naroda, a nema pobjednika, kao ni gubitnika, jasnih žrtava, i kažnjenih zločinaca koji su prvi i osnovni korak za normalan (su)život tri naroda. Multikulturalna društva postojala su oduvijek, ali danas više nisu iznimka, već pravilo. Ako što prije shvatimo i prihvatimo da živimo u multikulturalnom društvu, prije ćemo se lišiti predrasuda i stereotipa kojima smo opterećeni, i upravo nesposobni da brinemo i bavimo se mnogo bitnijim ekonomskim, socijalnim i obrazovnim

pitanjima koji su našu državu doveli do te razine da iz godine u godinu ogroman broj mladih ljudi iseljava iz zemlje, zbog nemogućnosti pronalaženja posla, nepotizma, lošeg pravnog sustava, neimaštine, niske razine kvalitete života, predrasuda, diskriminacije, te nemogućnosti stvaranja vlastite obitelji. Zapadni Balkan vapi za tom promjenom, jer na tako skučenom području žive isti, a različiti narodi, različitih vjerskih opredjeljenja, koji polažu potpuno ista prava na život i napredak na tom istom Balkanu. Bez iznimke.

11. POPIS LITERATURE

Knjige i znanstveni radovi:

- Bašić G., Milićević N., Mitev P., Stanovčić V., Tatalović S., Škarić S.: *Perspektive multikulturalizma u državama Zapadnog Balkana*, Centar za istraživanje etniciteta Friedrich Ebert Stiftung, Beograd 2004.
- Dragičević – Šešić M., Dragojević S., *Interkulturalna medijacija na Balkanu*, Oko, Sarajevo 2004.
- Kosanović, D.: *Nacionalni identitet i socijalna distanca studenata hrvatske, bošnjačke, i srpske nacionalnosti*, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003.
- Kumbier D., Schulz von Thul F.: *Interkulturalna komunikacija: metode, modeli, primjeri*, Erudita. Zagreb 2009.
- Mijatović A., Previšić V.: *Demokratska i interkulturalna obilježja srednjoškolaca u Hrvatskoj*, Interkultura, Zagreb, 1999.
- Pavlovsky, Gotthardi A.: *Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj*, Ljevak, Zagreb, 2014.
- Petrović N.: *Međusobni stereotipi Hrvata, Bošnjaka i Srba u svijetlu dvofaktorske teorije predrasuda*, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 2003.
- Skoko B.: *Imidž Bosne i Hercegovine i njezinih građana u Hrvatskoj i Srbiji*, Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo 2012.
- Skoko B.: *Hrvatska i susjedi*, AGM, Zagreb 2010.

Internetski izvori:

- Babić, Dragutin: Stigmatizacija i identitet Roma, *Migracijske i etničke teme*, Vol. 20, No. 4, 2004, str. 315-338, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10682
- Hadžović, Danijal: “*Balkanska megalomanija, egocentričnost, tuga, jad i nesreća*“, <http://www.tezaantiteza.net/2012/08/balkanska-megalomanija-egocentricnost.html>

- Luketić, Katarina, Dekontaminacija Balkana, *Zarez*, Vol. 8, No. 178, 2006., str. 27-29., <http://www.zarez.hr/system/issue/pdf/178/178.pdf>
- Malović, Stjepan: Bogatstvo različitosti, *Politička misao*, Vol. 42, No. 2, 2005., str. 130-132, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=33083
- Mirić, Jovan: Kosovo i druge teme, *Politička misao*, Vol. 47, No. 2, 2010., str. 212-216, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=94376
- Selimović, Danijal: “*Krvna osveta i dalje živi u Albaniji*“, preuzeto s <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/krvna-osveta-i-dalje-zivi-u-albaniji>
- Šakaja, Laura: Stereotipi mladih Zagrepčana o Balkanu: prilog proučavanju imaginativne geografije, *Revija za sociologiju*, Vol. 32, No. 1-2, 2001., str. 27-37, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=227118,
- Vujević-Hećimović, Gordana, Socijalna distanca građana Hrvatske prema narodima s područja bivše Jugoslavije s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja, *Suvremena psihologija*, Vol. 13, No. 1, 2010. str. 137-154, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123584
- Zorko, Marta: Konfliktni potencijal dobrosusjedskih odnosa: odnos Hrvatske i Crne Gore, *Političke perspektive*, Vol. 3, No. 1, 2013., str. 57-75, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=216054
- Zorko, Marta: Konfliktni potencijal dobrosusjedskih odnosa: slučaj Hrvatske i Slovenije, *Političke perspektive*, Vol. 2, No. 2, 2011. Str. 43-62, preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=214925
- Albanci u Hrvatskoj, https://hr.wikipedia.org/wiki/Albanci_u_Hrvatskoj, pristupljeno 18. 6. 2016.
- Najbolji vicevi, <http://www.najboljivicevi.com/>, pristupljeno 18. 6. 2016.